

The background of the cover is a dark, textured surface, possibly a canvas or paper, with numerous white, expressive brushstrokes. These strokes are thick and gestural, creating a sense of movement and chaos. Some strokes are horizontal, while others are vertical or diagonal. In the lower right corner, there is a small, faint number '173'.

ХОЛОКАУСТ, СЕЋАЊЕ, КУЛТУРА (II)

LABARDA

1968

Уредници
Катарина Мелић
Милена Нешић Павковић
Драган Бошковић

ХОЛОКАУСТ, СЕЋАЊЕ, КУЛТУРА

ФИЛМ

ФИЛУМ

Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за студије сећања
Claims Conference
(Conference on Jewish Material Claims Against Germany)

ХОЛОКАУСТ, СЕЋАЊЕ, КУЛТУРА (II)

Уредници

Проф. др Катарина Мелић
Доц. др Милена Нешић Павковић
Проф. др Драган Бошковић

Уређивачки одбор

Мр Зоран Комадина, редовни професор, декан
Проф. др Ненад Филиповић, ректор
Проф. др Славко Ђорђевић
Проф. емеритус Милена Драгићевић Шешић
Проф. др Јелена Ердељан
Др Вук Даутовић
Проф. др Катарина Мелић
Доц. др Милена Нешић Павковић
Проф. др Драган Бошковић

Зборник је резултат истраживања у оквиру Студија Холокауста
које се под покровитељством
Claims Conference (Conference on Jewish Material Claims Against Germany)
изводе на Универзитету у Крагујевцу.

САДРЖАЈ

Јована С. Анђелковић

СМИСАО (И ПОСЛЕДИЦЕ) УПОТРЕБЕ ФОТОГРАФИЈЕ ТЕЛА
ЖРТВЕ ХОЛОКАУСТА У МОДНОМ МАГАЗИНУ / 9

Душица З. Алексић

УЛОГА ДОСТОЈАНСТВА И МОРАЛНОСТИ У РОМАНУ
МАЧКА И МИШ ГИНТЕРА ГРАСА / 21

Жарка Свирчев

КА ПОЕТИЦИ ПОСТМЕМОРИЈЕ ДАШЕ ДРНДИЋ:
ФИГУРА НАРАТОРА / 31

Сања Д. Живковић

НЕСУОЧАВАЊЕ РОДИТЕЉА
СА НАЦИСТИЧКОМ ПРОШЛОШЋУ
У РОМАНУ *У СЕНЦИ МОГА БРАТА* УВЕА ТИМА / 41

Нина М. Петровић

ХОЛСТЕНВИЛ КАО СОЦИОПОЛИТИЧКА АЛЕГОРИЈА ВАЈМАРСКЕ
НЕМАЧКЕ У ВИНЕОВОМ ФИЛМУ
КАБИНЕТ ДОКТОРА КАЛИГАРИЈА / 51

Лидија Г. Пешиковић

НАЧИНИ (НЕ)СУОЧАВАЊА СА ПРОШЛОШЋУ НА ПРИМЕРУ
РОМАНА *ЧИТАЧ* БЕРНХАРДА ШЛИНКА / 63

Кристијина Радивојевић

ПРИКАЗ ЖИВОТА ЈЕВРЕЈА ЗА ВРЕМЕ ОКУПАЦИЈЕ
У ДЕЛИМА *ДНЕВНИК* ЕЛЕН БЕР
И *ДОРА БРУДЕР* ПАТРИКА МОДИЈАНА / 74

Катјарина С. Лазић

МУСЛИМАНИ ИЛИ НЕМОГУЋНОСТ СВЕДОЧЕЊА
О ИСКУСТВУ ЛОГОРА / 89

Ана С. Ивановић

ОДНОС ПРЕМА ПРОШЛОСТИ
И ИСТОРИЈИ ХОЛОКАУСТА СТАРО САЈМИШТЕ / 97

Стеван М. Миловановић (Даниел Перахиа)

СЕМИОТИЧКА АНАЛИЗА МАТЕРИЈАЛНИХ И НЕМАТЕРИЈАЛНИХ
ЗНАКОВА И ДОКАЗА ЈЕВРЕЈСКОГ ИДЕНТИТЕТА И ХОЛОКАУСТА
У РОМАНУ *РАНИ ЈАДИ* ДАНИЛА КИША / 109

Andrija Savić

AUŠVIČ I BORBA ZA OPSTANAK
U ROMANU *ZAR JE TO ČOVEK* / 121

Andrija Savić

*Univerzitet u Kragujevcu
Filološko-umetnički fakultet
Katedra za romanistiku
Master akademske studije*

AUŠVIC I BORBA ZA OPSTANAK U ROMANU ZAR JE TO ČOVEK PRIMA LEVIJA

U ovom radu biće razmatrana svakodnevna borba za život i način življenja u koncentracionom logoru Aušvic u delu Prima Levija *Zar je to čovek*. Nastojimo sagledati uslove života u logoru, put do tog mesta, proces selekcije i borbu za opstanak, šta se dešavalo sa ljudima ukoliko se razbole. Takođe, u radu će se nalaziti scene koje su predstavljene u filmovima *Noć i magla* i *Šaulov sin*. Celu knjigu prati pitanje da li život koji se proživljavao tada uopšte može da se nazove životom.

Ključne reči: Primo Levi, Aušvic, život, opstanak, *Noć i Magla*, *Šaulov sin*, *Zar je to čovek*

UVOD

U ovom radu predstavicu delo Prima Levija *Zar je to čovek*, odnosno svakodnevnu borbu za život, način življenja u koncentracionom logoru Aušvic, uslove života u logoru, kako je uopšte izgledao put do tog mesta, selekcije, šta se dešavalo sa ljudima ukoliko se razbole. Takođe, u radu će se nalaziti scene koje su predstavljene u filmovima *Noć i magla* i *Šaulov sin*. Celu knjigu prati pitanje da li život koji se proživljavao tada uopšte može da se nazove životom. Možemo da zamislimo samo koliki je zapravo broj stradalih ljudi ne samo u Aušvicu već i u ostalim poznatim logorima kao što su: Dahau, Treblinka, Jasenovac i drugi. Čitave su porodice uništene, roditelji su ostajali bez dece i obrnuto, retko ko je uspeo da pobegne odatle. Moralo je da se pokuša preživeti i nastaviti življenje nakon rata. Na kraju su ljudi u tome uspeali, ali je ostao veliki broj koji su dobili posttraumatski sindrom i brojne druge psihičke posledice. Baš zato, u čast tih ljudi, stradalih i preživelih, mislim da su fotografije koje se mogu naći u radu jako bitne, one nam ostaju kao dokaz svega što se desilo, ljudske patnje i stradanja. Tu spadaju slike logora, komadi odeće, stvari koje su pravljene od kose logoraša. Mnogo je stvari čak zabranjeno da se slika, jer su to sve jezivi detalji koji su ostali kao nasleđe njihove patnje. To nam sve pomaže da što bolje razumemo Holokaust sam po sebi, pričamo o tome i dovedemo to toga da se podigne svest o važnosti života, da se ne to ne ponovi.

ODLAZAK U NOĆI

Kada je Primo Levi imao 24 godine, uhvaćen je od strane fašista sa članovima partizanskog odreda kojem se bio pridružio i odveden u logor Fossoli, koji je prvobitno bio namenjen engleskim zatvorenicima, ali je ubrzo postao transportni logor. Zarobljenicima je govoreno da se pripreme za putovanje od 15 dana, ali im niko nije rekao gde tačno idu. Lokacija je bila krajnje nepoznata. Scene odlaska vozovima u logore odlično su predstavljane u filmu *Nuit et brouillard* – film se sastoji iz arhivskih snimaka logora. U filmu se može videti kako je izgledala priprema za taj put. Uhapšeni

su verovali da njihov život prestaje tamo gde budu stigli, da će ih tamo negde sve ubiti, na kraju je to i postalo istinito za veći deo tih ljudi. U iščekivanju puta neki su se ljudi molili, neki nemo posmatrali ili u drugu ruku spas tražili u alkoholu i opijanju, majke spremale decu i hranu koju će im poneti itd. Svi su imali neki svoj način proživljavanja te noći jer su mislili da sutra neće dočekati živi.

U stanici Carpi, u zoru, ukrncani su na voz koji ih je vodio u pravo u smrt. Na stanici ih je čekalo 12 vagona za sve njih, u tom trenutku 650 ljudi; odmah su primili prve udarce koji im nisu nanosili nikakvu vrstu boli, jer su se pomirili sa sudbinom. Ti vagoni koji su ih čekali nisu bili vagoni namenjeni za prevoz ljudi. Oni su bili namenjeni za prevoz robe i stoke, u vagonima su bili zbijeni muškarci, žene i deca koji su delili istu sudbinu. Ovde su već prestali da budu ljudi na neki način, psihički, lišeni su dostojanstva. Tretirani su nehumano, bili su gladni, žedni, iscrpljeni, bilo je puno fekalija, umirali su od hladnoće i gladi, ostajali da stoje jer nije bilo dovoljno mesta u vagonima. Levi nam govori podatak da je od 45 ljudi iz njegovog vagona 5 uspeo da se vrati kući. U trenucima kada je voz stajao, zarobljeni ljudi bi vikali, tražili hranu i vodu, ali pomoć nikad nisu dobili. Nakon nekoliko takvih pokušaja oni su prestali da dozivaju pomoć. Tada su se potpuno prepustili slučaju i postali ravnodušni na apsolutno sve. Prepustili su se situaciji i čekali odgovor sudbine. Kada su saznali da idu u Aušvic, obradovali su se jer je to značilo da imaju neku šansu da prežive i da neće još umreti. Kada su stigli, sve svoje stvari ostavili su na peronima i ukrkali se u kamione koji će ih odvesti u logor. Na pitanje šta će se uraditi sa njihovim stvarima rečeno im je da će ih dobiti kasnije. Počela je selekciju koju su vodili vojnici prema nekim normama: na osnovu godina i bolesti delili su ih u dve grupe. Zatim razdvajanje muškaraca od žena i dece od roditelja. Tu su počeli da se preispituju i sasvim logično paniče jer su porodice počele da se razdvajaju. Nisu znali hoće li se videti ikada opet. Levi je smešten u grupu u kojoj su bili izuzetno sposobni. To su bili radno sposobni ljudi koji će raditi u fabrici. Buna koja je bila u sastavu logora Aušvic. Na peronu stanice tada su prvi put ugledali „ljude” iz logora: ošišane na nulu, obrijane, obučene u prugasta odela, neuhranjene i mršave, izgubljenog pogleda. Imali su naredbu da pakupe stvari pristiglih. Dok su h gledali, videli su šta će biti budućnost nekih a to je brzo obavljavanje svojih zadataka – uskoro će i oni tako izvršavati naredbe i biti ravnodušni. Upravo taj mentalitet bio je jedini prihvatljiv ako su želeli nekako da prežive taj pakao na zemlji koji je kreiran od strane čoveka, ljudi sa kojima su prethodno živeli u zajednici.

Slika 1 – Proces selekcije (<<https://www.nybooks.com/online/2021/09/12/the-world-of-tadeusz-borowskis-auschwitz/>>)

AUŠVIC

Mislim da je jako bitno predstaviti izgled Aušvica iz razloga što se u delu dosta pominja delovi logora, samim tim važno je znati njegovu strukturu. Dakle, Aušvic je bio koncentracijski logor kojim su upravljali nemački vojnici u okupiranoj Poljskoj. To je kompleks logora osnovan 1940. godine, najpre postojala samo jedna zgrada koja se zvala Auschwitz, kasnije Auschwitz I. Drugi deo logora, odnosno Auschwitz II, bio je deo Birkenaua koji je zauzimao najveći deo kompleksa. U ovom delu kompleksa ubijen je najveći deo logoraša i Birkenau je predstavljao logor za eksterminaciju. Najveći od 40 manjih logora u kojima su bili robovi i zatvorenici koji su radili u fabrikama koje su Nemci napravili bio je logor Buna. Tamo se proizvodio kaučuk, postojalo je i postrojenje za proizvodnju goriva. Kasnije Buna postaje glavni među radnim logorima, u njemu se nalazila uprava i tako on postaje Auschwitz III. Bilo je sve ograđeno bodljikavom žicom, stražom i daleko od civilizacije¹. Nešto za šta su svi skoro čuli bar jednom i ono što će svi oni koji su bili u Aušvicu pamtili celoga života jeste gvozdena kapija na ulazu na kojoj je pisalo: "ARBEIT MACHT FREI" što bi u prevodu bilo „Rad oslobađa”. Predstavlja jedan vrlo ironičan natpis zato što niko nije oslobođen iz Aušvica. Radili su dok se ne bi razboleli i umrli, ili bili pogubljeni, ali nikada niko nije bio nagrađen za svoj rad, jedino ljudi koji su oslobođeni na kraju rata. Svima ostalima, na žalost, jedini beg bila je smrt.

Slika 2 – Ulazna kapija u logor (<<http://www.memoirevive.org/jean-reich-46041/>>)

Logoraši su mislili da su se dolaskom ovde spasili smrti, ali dočekalo ih je nešto mnogo gore od smrti, a to je bukvalno pakao. Pri stizanju u logor čekala ih je takozvana „dezinfekcija”. Bilo je potrebno skinuti odeću, odvojiti vunene stvari sa jedne strane, a ostalo sa druge, takođe su morali i da izuju cipele. Oduzeli su im lične stvari: nakit (burme, minđuše, ogrlice), dokumenta, sve što je imalo bilo kakvu sentimentalnu i materijalnu vrednost. Oduzimali su im kosu, brade, zatim su bili dezinfikovani: kolektivno kupanje vrelom vodom kako bi bili čisti. Dobili su i nova odela i sada su izgledali poput onih koji su ih dočekali na stanici. Nakon svega ovoga što su preživeli mislili su da gore od ovoga ne postoji. Nakon procesa dezinfekcije sledio je proces krštenja:

1 Zanimljivo je danas da u Aušvicu postoje delovi koji su rezervisani za svaku državu osim za bivše jugoslovenske države, i to samo zato što države nisu mogle da se dogovore kako će se rasporediti nakon raspada Jugoslavije.

naučili su da su od danas svi oni Häftling, odnosno oni koji nemaju nikakva prava, na dnu lestvice logora, dobili su i broj tetoviran na ruci, žigosani su na neki način nalik životinjama. Tada je prestao da postoji čovek koji se zove Primo Levi, a rodio se broj 174517. Broj je govorio sve, datum kada su stigli, koje su nacionalnosti iz kog transportnog logora. Jedni druge poznavali su pomoću brojeva koji su bili tetovirani na podlakticama. Naučili su novo pravilo u logoru, pitanja su suvišna. Na pitanje gde su im žene i deca sami su dobili odgovor, a to je da nisu više živi najverovatnije. Razgovarajući sa onima koji su tu već živeli dve ili tri godine, ne mogu da shvate kako je neko uspeo da preživi toliko u takvim uslovima. Ti ljudi su uspeali da se prilagode životu u logoru, a uglavnom je „rok trajanja” u logorima bio tri meseca, samim tim čudno je kako je neko uspeo da izdrži mnogo duži period.

Takve scene oduzimanja identita jako dobro su opisane u filmu *Šaulov sin*, gde vidimo kako su se ophodili prema ljudima koji bi tek stigli u logor, samo što se u filmu radi o logoru za istrebljenje. Tada su bili prebijani, šutirani, ispitvani i mučeni na mnoge zastrašujuće načine. Prikazane su scene iz logora, način života, prikaz bolnica, baraka u kojima su spavali, često su spavali jedni preko drugih, itd.

Prikazan je takođe izgled samog preživljavanja u logoru, kako im je izgledao prosečan dan, koje su im bile dnevne obaveze, mesto na kom su spavali, kakve su im bile misli. Levi daje svoj opis barake u kojoj je on bio i to je nazivao izrazom *kuća mrtvih*. Taj deo logora sadržao je 60 drvenih baraka koje su nazivali blokovima, zatim kuhinja, barake u kojima su se kupali i klozeti, bolnica je sadržala osam baraka, postojali su delovi za visoke položaje (upravnici, vojnici, itd), pa čak i bordel. Spavaonica je sadržala 148 ležaja poredanih u tri nivoa i podeljenih na tri hodnika, a postojao je i manji deo za upravnika spavaonice. Postojali su takođe različiti statusi u logoru, određeni raznim komadima tkanine koje su prišivali sa leve strane. Najveći broj logoraša bili su Jevreji i oni su nosili Davidovu zvezdu žute ili narandžaste boje, političari i politički neistomišljenici nosili su crveni trougao, dok su zarobljenici pravnici nosili pored broja prišiveni zeleni trougao. Oni koji su nosili trougao mogli su da rade sa onima ispod njih, dakle Jevrejima, ono što su hteli, bili su većeg statusa, dok je najveća degradacija bila nad pripadnicima jevrejskog naroda. Morali su da se snalaze, pribor za jelo bio je luksuz, morali su da ga vezuju za svoje zarobljeničke odore kako im neko ne bi oteo, često su ih i krili. Vezivali su cipele žicom, a ne pertlama, papir ih je grejao ispod odeće i još mnoge stvari kako bi ih što više degradirali i lišili dostojanstva. Kako su znali šta smeju, tako su morali da znaju i šta im je zabranjeno, a to je: spavanje u košuljama, da se kupaju obučeni, da se približavaju žici, morala je da postoji udaljenost od dva metra inače bi bili ustreljeni. Obaveze koje su imali u toku dana bile su krajnje besmislene. Kada bi ustajali, morali su da srede „krevete”. Zatim je trebalo očistiti svoje odelo i obuću od blata i znoja. Uveče su išli na kontrolu vaši.

Subota je bila dan za brijanje brada, glave i svih dlaka sa tela, a nedelja dan dugmića na košulji kojih je trebalo da bude pet. Što se tiče noktiju, pribor za sečenje naravno nije postojao, već su nokte na rukama grizli zubima, a nokte na nogama su kratili tako što su ih trljali od drvo. Ako bi se neko dugme ispalo ili odšlo, zahtevano je da ih ušiju žicom. Kad su odlazili na kupanje, morali bi da nose svoje „vrednosti” i da se kupaju sa odećom, jer bi za trenutak moglo da nestane, na primer nosili su sa sobom pribor za jelo. Postojala je „ceremonija” menjanja cipela gde je bilo bitno da se pronađe dobra cipela i gde nisu smeli da pričaju iz koje barake dolaze da im neko ne bi ukrao cipele. Jedno od mesta koje je bilo najgore među najgorim mestima u Aušvicu bila je bolnica, to je bila mesto koje je trebalo po svaku cenu izbegavati, jer oni koji jednom tamo odu, više se nisu vratili. Bolnica je nazivana K.B. -skraćena od *Krankenbau*, bilo

je mesto gde se nalazila desetina logoraša. Za neke je to bilo mesto lečenja, a za neke poslednja lokacija u životu. Niko se u bolnici nije zadržavao duže od dva meseca, ili bi bio izlečen ili poslat u krematorijum ili bi umro od bolesti. Bolnica je imala dva dela, deo za lečenje bolesnika i deo za hirurgiju gde su u većini slučajeva eksperimentisali na ljudima. Po tim eksperimentima najpoznatiji je bio doktor Jozef Mengele, koji je vršio eksperimente nad blizancima, presađivao delove tela, stavljao šake na laktove i još brojne srove zahvate. U bolnici su primenjivali stavljanje sumpora i natrijuma na otvorene rane ljudi, radili su eksperimente pravljenja sapuna od ljudskih masti i dr. Njihova svakodnevica išla je u krug: izaći, doći, jesti, spavati, razboleti se, izlečiti se ili umreti. Radno vreme zavisilo je od godišnjih doba: minimalno radno vreme bilo je u toku zime i to od osam do četiri sata, a maksimalno u toku leta od pola sedam do šest popodne. Posao u logoru bio je težak fizički rad, naročito zimi, i tada je bilo još veći broj ljudi koji su umirali. Nikako im nisu dopuštali da rade kada padne mrak jer bi mogli da pokušaju da pobegnu. To je od sada bio njihov život. Fizički izgled ljudi u logoru brzo se menjao, koža bi požutela, nekima pomodrela, oči smanjile i upale i lobanju, a kilaža spadala itd. Kada se vide nakon tri dana, teško im je da jedni druge prepoznaju. Nisu mogli da podnose da svakim danom ljudi nestaju, a vrlo su dobro znali da ti ljudi više nisu bili živi. Vodili su ogromnu psihičku borbu. Pojam o vremenu totalno su izgubili, nisu znali koji je dan, datum, kao ni koji je mesec. Neki su urezivali negde linije kako bi nekako vodili evidenciju. Jedino što im je pomagalo bilo je zvono koje ih budi i koje označava da je novi dan preživljavanja počeo.

Zatim je predstavljen izgled kupatila, tu su imali lavaboe gde su mogli da isperu odeću, operu ruke ili se umiju. Voda koja je tu tekla bila je prljava i zagađena, a bilo je i trenutaka kada nije bilo ni kapi vode. Moglo bi se reći da su se nalazili u gorem položaju od životinja. Pojedini su uspeali da sačuvaju čist razum, koliko god je to bilo moguće, i borili su se za opstanak verujući u bolju sutrašnjicu. Bilo je i onih koji su izgubili volju za životom, koji više nisu imali snage psihički da podnesu logor. Primo Levi (2021: 44–45) piše i o njegovom cilju i obrazlaže zašto bi trebalo da se bore za svoje živote: „[...] je Lager ogromna mašinerija koja treba da nas pretvori u zveri, mi ne treba da postanemo zveri; da se in na ovom mestu može preživeti, i zato treba preživeti, da bismo pričali, da bismo preneli svedočanstvo; a da bismo živeli potrebno je potruditi se i spasiti barem kostur, noseću strukturu, formu civilizovanosti.”

Lager je predstavljao kao jednu monstroznu mašinu za stvaranje zveri, ali je čak i tu bilo moguće preživeti jer je trebalo svedočiti da bi se živelo, važno je sačuvati kostur, građu, oblik civilizacije. Levijev cilj za preživljavanje je bio da priča, svedoči o užasima života u logoru. Želeo je da ljudi znaju da su oni, ušavši u logor zamenili prethodni život, a suočili su se sa glađu, bolestima (tifus, tuberkuloza i dr.), nehigijenom, redovnim prebijanjima. Ta prebijanja često su bila proizvod dosade stražara koji su voleli da ih gledaju kako se muče pa su ih najviše zbog toga tukli, nekad su pričali da im to rade da bi se opet osetili živima, zato što je pored tuge i gladi to bio jedini osećaj. U jednom trenutku njegovog boravka Levi je završio u bolnici jer su mu se otvorile rane na stopalima. Bilo je zabranjeno ući obuću u bolnicu, izuvali su se ispred gde je bio čuvar, obuća neće biti potrebna onima koji neće izaći. Oni će otići na neko mirnije mesto, a ta obuća za koju su se toliko borili, ili skupljali hleb da bi dobili iole bolju cipelu, biće data nekome drugom, i tako u krug, naravno kada neko zaradi za tu cipelu. Morali su ulaziti nagi, jer je bilo zabranjeno nositi odeću. Logoraši koji bi to prekršili bili bi poslani na kraj reda. U bolnicu nije smelo ništa da se unese. Kada bi otišli na poslednji pregled, opet bi morali da idu na proces „dezinfekcije”. Levi je upoznao nove ljude u bolnici. Znali su njegov broj, jer on pripada Jevrejima

iz Italije koji nose brojeve od 174000 pa na dalje, a među kojima su bili svi uspešni u nekoj profesiji. Došlo ih je 100, a ostalo 40. Kada su ušli u bolnicu, dobili bi karton sa svojim pravim imenom i prezimenom, u slučaju da ga nisu zaboravili, svojim brojem, zanimanjem kojim su se bavili dok nisu ušli u logor, adresu, da li su bolovali od neke bolesti i bračni status. Zatim bi ih rasporedili u sobu gde je bilo 150 ležajeva, a 250 bolesnika, opet je morao da deli svoj krevet sa nekim. Bile su tu i pozitivne stvari, bio je pošteđen teškog rada, morao je samo da sredi krevet.

Bili su marševi svakog jutra i svake večeri. O tome govore i ostali koji su preživeli, da čak i danas znaju kompoziciju uz koju se marširalo, da im je urezana u sećanju. Čak ni dan-danas tu muziku preživeli ne mogu da vezuju sa nečim lepim, već se prisećaju tih mračnih trenutaka. Izvodili su određene koreografije koje su Nemci izmišljali i morali su da hodaju prema naredbama. Saznao je takođe prilikom tog boravka da su gasne komore i krematorijumi stvarni. Do tog trenutke postojala je samo priča i nagađanje o postojanju toga, nisu znali da kažu sa sigurnošću da takve zgrade postoje u njihovom logoru ili je to samo priča koju je neko izmislio kako bi ih zaplašio.

Verovao je da su ljudi koji su prethodno bili tu i koji su nestajali u logoru bili prebačeni u neki drugi logor. Međutim, nije bilo tako, već je istina bila mnogo gora. U bolnici je isto bila selekcija: bolesnici su svrstavani u dve grupe, prva grupa bili su oni koji su okupani i obrijani, oni su vraćeni u logor, a druga grupa koja nije prošla dezinfekciju završiče tako što će umreti u krematorijumu ili u gasnoj komori.

Ljudi koji su boravili u bolnici imali su višak slobodnog vremena, jer su oslobođeni rada, tako da su razvili novu bolest: „Heimweh“, ovo je jedan nemački izraz koji predstavlja književni izraz za patnju za kućom, a to je bilo jako loše iz razloga što su mislili o onome što u tom trenutku više nije bilo deo njihovih života: porodice, prijatelji, rodna mesta, hrana, uspomene, itd.

U Aušvicu je sve imalo ime: barake su imale svoje nazive, bolesti, klase u logoru, sve je nazivano određenim imenom osim logoraša, koji su nesrećnom sudbinom postali brojevi. Što se tiče života nakon bolnice, opet je počinjala borba za preživljavanje. Logoraši nisu bili vraćani nazad u svoje stare barake nego su bili smeštani u nove jer je njihovo mesto već neko zauzeo. Upravo je na taj način Primo Levi dobio novi krevet, novu baraku, samim tim i novog čoveka sa kojim će deliti ležaj. Naveo je širinu tog kreveta koja je iznosila sedamdesetak centimetara. Danas je nama kao čitaocima ovog dela nezamislivo kako je to sve izgledalo, kakve su to bile patnje, život u logoru, spavanje sa dvoje ili više ljudi na tako malom prostoru – taj krevet uopšte se ne može zvati krevetom, više je ličilo na sanduk, a zimi je bilo još gore. U tom periodu godine najveći je broj logoraša gubio svoje živote. Zima u Aušvicu bila je krajnje surova, pogotovu za logoraše koji nisu imali druge odeće osim zarobljeničke odore, a sve je bilo još gore kada su završavali sa kupanjem i kada su nekako morali da osuše tu opranu garderobu u takvim uslovima. Upravo su tada i bolesti bile učestalije. Bilo je znatno teže raditi u tako nehumanom okruženju jer je metal bio toliko smrznut da su se njihovi prsti lepili za površinu. Zima je tada bila njihov najgori neprijatelj, tada ih je i priroda lišavala dostojanstva i svi su čekali da zima prođe kako bi imali protivnika manje.

Čekali su proleće i lepše vreme kada se priroda budi. Ali, tamo ni proleće nije bilo proleće, u logoru uopšte nije bilo trave, nikakve zelene površine, nije bilo ni cveća. Jedino što je bilo jeste sivilo, šljunak i barake. Beživotan izgled logora bio je podjednak izgledu logoraša koji su propadali vremenom. Logoraši su postali bez života, kao uvenule biljke, jedino što je donosilo proleće tamo jeste toplota, i to da će jedna zima biti gotova i da su ostali bez jednog neprijatelja. Ono što je u logoru predstavljalo jako važnu stavku jeste hrana i to je imalo ogromnu vrednost na mestu gde su svi bili kost

i koža. Sve je bilo dragoceno, iako su mahom jeli supu i hleb, eventualno je bio neki zalutali komadić krompira u tim supama. Međutim to uopšte nije bila hrana, sve je to pravljeno od zagađene vode, ali je to bila jedina hrana koja ih je držala u životu, pored njihove želje da pokušaju da prežive, ukoliko nisu postali već previše ravnodušni prema svojoj sudbini. Tako je i krenulo otimanje pribora, koji su nacisti imali u velikom broju, ali hteli su i da na taj način oduzmu logorašima dostojanstvo. Levi, u trenutku kada je napustio bolnicu, ostao je bez svog pribora i morao je nekako da nabavi novi, ali to nije bio pribor kakav mi koristimo danas. To je bio proizvod improvizacije. Prilikom pravljenja tog pribora oni su rizikovali svoje živote, jer su ga pravili u fabrikama gde su radili – pravili su ga od metala koji je bio višak materijala ili škart.

Pojavljuje se izraz Kapo, a to je logoraš koji je imao ulogu nadzornika i koji sprovi naredbe stražara i ostalih nemačkih vojnika, pripadnika Waffen SS divizija. Nisu svi Kapo pripadnici bili loši, za razliku od onog koji je bio u Levijevoj baraci. Kapo je imao zadatak da prati svakodnevni rad, govori šta se dešava i izvršava neke sitne administrativne zadatke. To su Nemci odredili da se radi kako bi imali manji broj pripadnika SS-a oko baraka, a opet su morali nekako da osmisle da ne bi dolazilo do pobune ili slično. Naravno, i ti su zarobljenici imali neki status. U slučaju da su to bili ljudi jevrejskog porekla, oni su imali na levom rukavu ušivenu zvedu, kao i na podlaktici jedno malo parče tkanine bele boje, čisto kako bi se razlikovao od ostalih pripadnika neke barake. Taj „starešina” Levijeve barake nije bio kao ostali, kada bi našao neki višak hrane ili supe, on bi to krio i čekao idealni trenutak da podeli to sa ostalima, to je za njih bilo jako značajno i bio je cenjen. Bili su sretni jer su imali dodatni priliv hrane i dodatne količine supe. Jeli su kao izgadnele životinje, krajnje halapljivo, često stojeći. Često je ta hrana bila vrela, pa bi se ispekli, ali to im nije bilo bitno, jedino što im je bilo bitno u tim trenucima jeste da utole glad, bar malo, jer možda sutra već neće imati šta da jedu. Taj dan njihov Kapo ih nije tukao, iako su imali običaj i u nekim su barakama počeli da se ponašaju kao neprijatelji, verovatno su mislili da će tako zaprimiti poštovanje nacista i eventualno preživeti logor kada se rat završi. Pošto su imali takvog Kapa, nakon gotovog radnog dana, u 4 sata, mogli su da spokojnije sačekaju novi dan, znajući da bar u svojoj baraci neće imati neprijatelja više. Često su mislili u tim trenucima o nečemu što nisu razmišljali često, a to su njihove supruge, majke, deca, ukoliko su ih imali. Svi su razmišljali o povratku kući, kako ih voz vraća kući u mesta iz kojih su došli i da neće biti tretirani na način kako su odvođeni u logore. U tim snovima nije bilo uopšte logora, prebijanja, nemačkih vojnika, stražara, Kapa, nego samo njihove porodice, dobra domaća hrana i rodno ognjište. Često su izlazili sa jedva 40 kilograma na kraju rata. Ono što je bilo zajedničko za sve te ljude bila je priča, priča o svima njima, o njihovom poreklu, prethodnom životu, suprugama, deci, sve te priče bile su tužne i bolne. Tako su i završene jer je retko koja imala srećan kraj. Svako veče kada bi se straža malo odvojila, pričali bi svoje životne priče, svaka je, iako jako slična, bila dosta različita od ostalih. Upravo tako su se na jednom mestu spojile mnoge zemlje i brojni različiti narodi koji su pričali o svom život i načinu življenja, svako je govorio na onom jeziku koji je znao, a verovatno je bilo preko trideset različitih jezika i ko zna koliko dijalekata iz tih država odakle su oni bili. Svedoka iz tih teških trenutaka jako je malo, retko ko je podelio priču o tom periodu zatočeništva, ima dosta ljudi koji nakon rata nikad nisu svedočili jer je bilo previše bolno za njih i nisu imali snage da se vraćaju u taj period. Često se mogu videti uplakani ljudi na video zapisima koji su snimani, uglavnom su dostupni na platformi YouTube.

U Aušvicu su imali jednu „svečanost”, a to je bio događaj koji su nazivali na nemačkom *Wäschetauschen*. To je događaj koji se odnosio na ceremoniji, kako su je

nazivali, zamene odeće. To je nazivano tako jer su tada imali priliku da dobiju čisto odelo i na to je gledano kao na sveti čin. Jedino što ta odela, koja su oni dobijali, nisu bila nova, već su ona samo prokuvavana, odnosno čišćena na pari. Morali su da zadužuju svoje košulje i pantalone, da paze na dugmiće kojih je uvek moralo da bude pet – o tome su stalno morali da brinu do naredne ceremonije menjanja odeće.

Ono što je još važno pomenuti jeste trgovina u logoru, kao što sam već napomenuo, hrana je imala ogromnu vrednost. Njihove „valute” za plaćanje bile su: hleb, supa, alat, odeća, pribor za jelo. Sve ovo imalo je vrednost u komadima hleba i to je bilo skoro najcenjenije jer su dobijali dnevno veoma male količine hleba. Bilo je jako teško da se izdvoji parče hleba da se kupi nešto, upravo iz tog razloga. A bilo je potrebno kupovati odeću za zimu ili pribor za jelo, pa su onda koristili mahom kašiku za sve. Bilo je ih onih logoraša koji su trgovali sa svim stvarima koje su imali, čak i imovinom logora. Na primer, ko je prodavao košulju ili pantalone bio bi kažnjavan prebijanjem. Takođe, u Aušvicu je bilo civila, oni su radili u fabrikama, a od svih ostalih bili su ograđeni bodljikavom žicom. Svaki kontakt sa njima bio je zabranjen. Ukoliko bi to prekršili, bili bi kažnjeni. To su radili iz straha da se ne saznaju dešavanja iz logora. Pošto niko nije znao šta se unutra dešava tačno, to se tek saznalo nakon oslobođanja Aušvica 1945. Uprkos zabranama, logoraši su uspevali da „posluju” sa njima, tako što su trgovali sa alatima koje su radnici uzimali iz fabrika, odnosno krali. To su uglavnom menjali za nekoliko komada hleba, što je cirkulisalo barakom ukoliko nije pojedeno od strane trgovca. U slučaju da su u tom činu bili uhvaćeni, obe strane bile su strogo kažnjavane. Za logoraše kazna je bila težak rad u rudniku što je značilo smrt ot ogromnog fizičkog zamaranja, a za civile kazna je bila od dve nedelje do par meseci života sa logorašima. Oni nisu dobijali broj i nisu bili brižani, već su samo tu živeli, po tome su se i razlikovali od logoraša. Uz trgovanje, jako su učestale bile i krađe, bilo je moguće da se ukrade apsolutno sve, a sve je nosilo rizik ukoliko bi bili u tom činu otkriveni, često su to bila prebijanja, pa i sama smrt. Mesto najvećih obmana i razmenjivanja robe bila je bolnica. Ostajala bi odeća u bolnici od onih kojima više neće biti potrebna tamo gde su poslati, u gasne komore ili krematorijume, prodavala bi se po nešto nižoj ceni nego inače, takozvane „akcije”. Medicinsko osoblje čuvalo je zalihe, najviše supe, i tako kupovalo od radnika kaučuk i ostale ukradene stvari koje su njima koristile, tako da su i oni bili upleteni u proces trgovine.

U delu se pojavljuju ljudi koji su nazivani „muselmann”, što u prevodu znači musliman, ali nema nikakve veze sa pripadnicima islamske veroispovesti. Primo Levi (1987: 135) opisao ih je, prihvatajući opise starijih logoraša koji su ih tako nazivali, „kao slabe, neprilagođene logoraše koji su besciljno tumarali logorom i koji su bili određeni za selekciju”. Izraz „musliman” posebno je razmotren u delu Đorđa Agambena *Ono što ostaje od Aušvica*, gde se analiziraju svedočenja brojnih autora koji su pisali o svojim iskustvima iz logora; nailazimo na priče onih koje su sebe nazivali „muslimanima”, kao i zbog čega ih tako nazivali. U drugom delu knjige koji nosi naziv „Musliman” on citira više autora (između ostalih i Levija), odakle ću parafrazirati neke delove. To su bili ljudi posivele kože, deformisanog lica od bola i od gladi, temperature im je bila niža od normalne i, kada bi ih neko gledao iz daljine, ličili bi na grupu muslimana koji se mole. Neko je rekao da je Aušvic bio mesto gde je običan čovek, Jevrej, postajao „musliman”, a čovek je postajao nečovek. Oni su bili živi leševi, mumije, bleđi kao krpe, oni koji nisu preživeli da ispričaju svoju priču: „Tous les «musulmanns» qui finissent à la chambre à gaz ont la même histoire, ou plutôt ils n'ont pas d'histoire du tous.” (Levi 1987: 138)

2 „Svi `muslimani` koji završe u gasnoj komori imaju istu priču, ili čak uopšte nemaju priču.” Prevod aut..

Oni koji su pričali o njima pažljivo probiraju reči prilikom opisivanja jer ne postoje reči koje mogu predstaviti ljudsko biće u tom stanju. Kako bi se onda nazvali ti mučenici što su preživeli, jer su bili više mrtvi, ali ne mogu se svrstati ni u mrtve jer nisu mrtvi? Dan-danas, nakon toliko decenija, teško je pronaći prave reči kada su u pitanju logori da predstavimo na najbolji način takvo stradanje.

Nacisti su u logoru imali novi problem, a to je bio rast broja logoraša iz dana u dan, naročito kada su došli Mađari, a to je istovremeno bio problem i za same logoraše jer su vrlo dobro znali da im svaka promena u logoru nagoveštava nešto još gore. A znali su da ne smeju da postavljaju bilo kakva pitanja, već jedino da međusobno diskutuju. Strahovi su bili opravdani, preveliki priliv novih logoraša značio je da će morati da se smanji broj ljudi, ionako su spavali po njih troje u krevetu koji ni nije krevet. Vremenom je broj ljudi u logoru baš dosta premašio kapacitet i Nemci su počeli da smanjuju broj ljudi, a to su uradili tako što su organizovali novu selekciju. Nad nebom iznad Aušvic Birkenaua uveliko je bio taman dim, a je to značilo da su krematorijumi počeli da rade ono za šta su napravljeni. Postojali su „čistači“, oni su radili u krematorijumu i prenosili ljude do tamo, to su bili logoraši koji su na kraju i sami spaljivani; njihov period života u logoru trajao je par meseci, nakon čega bi došla nova tura i tako u krug. Često su ljudi bili živi spaljivani. Selekcija je izgledala tako što su u barake ulazili ljudi koji su predstavljali „komisiju“ i ocenjivali su ko će gde ići. Čekali su na red i streljeli hoće li završiti levo ili desno, da li će se vratiti nazad u baraku ili se neće nikad ni vratiti. To je izgledalo tako što bi logoraši prošetali malo ispred komisije koja je gledala da li su fizički sposobni za rad. Grupa koja je bila odvojena za krematorijum dobijala bi duplo više supe nego inače, to im je bio neki vid poslednjeg obroka. To im je bio „poklon“ od Nemaca nakon toliko mučenja, fizičkog i psihičkog, bola, gladi i patnje. Kada se ta selekcija završila i kada se broj ljudi smanjio, situacija se malo smirila. Levi je tada dobio posao u laboratoriji sa još dvojicom logoraša. Levi je tada oboleo od šarlaha i boravio je u bolnici sve do oslobođenja logora. Ruske snage polako su se bližile logoru, to su osećali svakog dana jer je ispod njih podrhtavala zemlja, a čuli su se isto rafali koji su odzvanjali tim delom Poljske. Kako se u njima povećala nada da će preživeti, tako je i nastao dodatni strah, jer su znali za priču iz logora Lublin, gde su oslobilačke snage uspele da stignu – Nemci su ga savrnili sa zemljom, a logoraše su hladnokrvno ubili. To su činili jer nisu želeli da bilo ko sazna šta se dešavalo u tim koncentracionim logorima; obično su krematorijume dizali u vazduh eksplozivom, uništavali barake, rušili gasne gomore. Uništavali su dokumentaciju o logorašima, kako bi prikriili tragove i broj žrtvi. Logoraši koji su bili u Aušvicu samo su čekali i slušali kako bi nekako preživeli, čekali su odgovor sudbine i nadali su se da će možda biti oslobođeni pre nego što ih pobiju. U trenutku kada su Rusi bili u velikoj blizini logora, Nemci su naredili da se organizuje marš dugačak dvadeset kilometara koji niko nije preživeo, njih su onako iznemogle ili ubijali u toku puta kada bi zaostajali ili su ubijeni čim su napustili logor. Ostali su mislili da će ići u drugi logor, ali su poslati u smrt – svi oni, osim onih koji su bili u bolnici i prepušteni slučaju, da li će umreti od nestašice hrane ili od brojnih bolesti. Levi se brinuo o bolesnima, uspeo je da nađe nešto hrane koju je nesebično spremao ostalima, jer ti ljudi koji su bili prepušteni sami sebi nisu mogli ništa drugo nego da sede, ukoliko su mogli da sede i čekaju da smrt dođe po njih. On se nije sam brinuo, već su tu bila i dva laboranta pored njega koja su mu pomagala. To su bili trenuci humanosti, posebno kada su logoraši hteli da im daju nešto više hrane jer su se oni brinuli o njima u trenucima kada oni nisu mogli ništa.

Zaključak

Mislim da je ovo jedna jako bitna tema koja nam pokazuje posledice kako izgleda to kada se čovek ne ponaša kao čovek, nego kao zver. Iako sam dosta toga znao o ovom periodu istorije, dosta mi je samo čitanje prijalo i dosta pouka sam poneo iz ove knjige Prima Levija. Može se videti šta su to sve ljudi prošli kroz logor, kako je izgledala svakodnevnica, bolnica, kako je izgledala cela ta borba za preživljavanjem, posebno sam se zamislio kod detalja da je Primo imao isto godina koliko i ja sada, stavio sam se u njegovu kožu i to je nešto nezamislivo koliko je to bilo teško preživeti. Te stresovi što su oni preživeli, to mi danas ne možemo ni zamisliti i ne treba da mislimo o tome, ali opet treba da budemo svesni i utičemo kao pojedinci na društvo i svakim danom činimo nešto dobro. Upravo se to može videti po tome da preživeli ne žele da se svete nikome za taj period, već žele samo da se isto nikome ne ponovi. Ovo što je navedeno iz te priče hiljaditi su deo priča iz logora, samo što te priče nikada neće biti ispričane. Upravo je taj logor danas spomenik svih stradalih, a istovremeno i opomena ljudima da budu svesni šta rade.

Slike iz Aušvica

Slika 3 – Ciklon B – korišćeno je u gasnim komorama

Slika 4 – Izgled logora (<<https://www.euronews.com/2020/01/23/panoramic-film-photographs-of-auschwitz-camp-tell-the-story-of-mass-killing>>)

Slika 5 – Uniforma logoraša (<https://d1q9rfo3p6m0so.cloudfront.net/app/uploads/2020/02/24141209/auschwitz_uniform_mrr.jpg>)

BIBLIOGRAFIJA

Леви 1987: P. Levi, *Si c'est un homme*, Paris : Julliard.

Леви 2021: P. Levi, *Zar je to čovek*, Beograd: Plato.

Агамбен 1999: G. Agamben, *Ce qui reste d'Auschwitz*, Paris : Rivage Nuit et brouillard, Alain Resnais 1995, YouTube, 13. 5. 2023.

Немеш 2015: L. Nemeš, *Šaulov sin*, YouTube, 26. 1. 2023.

Holocaust survivor interview 2017, Chanel 4 News, YouTube, 13. 5. 2023.

AUSCHWITZ AND THE STRUGGLE FOR SURVIVAL IN THE NOVEL *IF THIS IS A MAN* BY PRIMO LEVI

Summary

In this paper, the daily struggle for life and the way of living in the Auschwitz concentration camp will be discussed in Primo Levi's work *If This is a Man*. In Levi's book the main question is whether the life that was lived then can even be called a life. Our aim is to give an overview of living conditions in the camp, the transport to the camp, the selection process and the struggle for survival. Also, we shall include some scenes from the movies *Night and Fog* and *Son of Saul*.

Key words: Primo Levi, Auschwitz, life, survival, *Night and Fog*, *Son of Saul*, *If This is a Man*

Andrija Savić